

สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง
กรณีศึกษา: เรือนลาหู่ เรือนลาวโซ่ง และเรือนไทยสุโขทัย
วัชรินทร์ จินต์วุฒิ^{1*} และ ศุภกิจ ยิ้มสรวล²

Vernacular Architecture of Ethnic Groups in 9 Provinces of Lower Northern Area, Thailand
: Case study: The Lahu house, the Lao Song house and the Thai Sukothai house.
Watcharin Jinwuth^{1*} and Supakit Yimsrual²

^{1 2} อาจารย์ประจำภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

Lecturer, Faculty of Architecture, Naresuan University, Phitsanulok

*Corresponding author E-mail address: watcharinj@nu.ac.th

บทคัดย่อ

พื้นที่บริเวณ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ และอุทัยธานี มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หลายชาติพันธุ์ ที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่ดั้งเดิมหรืออพยพมาจากที่อื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากผลการศึกษาสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นของ ๓ กลุ่มชาติพันธุ์คือ กลุ่มลาหู่ กลุ่มลาวโซ่ง และกลุ่มไทยสุโขทัย โดยกำหนดให้เป็นตัวแทนของกลุ่มชนไทยภูเขา กลุ่มไทยลาว และกลุ่มไทยถิ่นตามลำดับ พบว่าปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น คือ สภาพแวดล้อมชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งความต้องการฐานะทางสังคม ในขณะที่ผลการวิจัยพบว่าคติความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ มีผลอย่างมากต่อการรักษา รูปแบบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ แบ่งออกได้ ๒ ประเภท ประเภทแรกชุมชนเป็นผู้สร้างความเชื่อขึ้นมา เพื่อรักษาความสงบสุขและดำรงอยู่ซึ่งเผ่าพันธุ์ของตน ผ่านความเชื่อในเรื่องของผีและขวัญ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ และกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง โดยรูปแบบเรือนถูกกำหนดตามความเชื่อของผู้นำจิตวิญญาณ ประเภทที่สอง ชุมชนมีความเชื่อและดำรงรักษาประเพณีของศาสนาพุทธ ความเห็นของคนในชุมชนมุ่งไปสู่ความพ้นทุกข์ทางใจ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยสุโขทัย โดยรูปแบบเรือนนั้นสอดคล้องไปตามบริบทของพื้นที่ และมีความอิสระในการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

The lower northern region of Thailand consists of nine provinces namely; Kamphaeng Phet, Tak, Nakhonsawan, Pichit, Phitsanulok, Phetchabun, Sukothai, Uttaradit and Uthaitani where there are various ethnic groups who could be considered original Thai's with others having migrated from surrounding countries. The study looked at the architectural styles of vernacular houses of the ethnic groups: Lahu Tribe representing the hill tribe group, Lao Song Tribe representing the Thai-Lao group, and Thai Sukothai Tribe representing the Thai Tin group. It was found that a number of factors influence the styles of the architecture of house construction: namely the environment of the community which affects the ethnic groups' lifestyles and the increase of social status, the religious beliefs are also a factor that affects the styles of the architecture of house construction. The beliefs are divided into two types. The first type is created by the community aiming to keep the peace and long life of their own ethic group through the belief of ghosts and morality. This belief is practiced by the Lahu Tribe and the Lao Song Tribe. The style of the architecture for house construction would be determined by their own spiritual leader. The second type comes from the community who preserve Buddhism and its traditions with the belief that aims to end suffering (dukkha). This belief is practiced by Thai Sukothai Tribe. Their styles of the architecture for house construction are in accordance to work area and the independence in designing space utilisation.

Keywords: Vernacular architecture, Ethnic Groups

ความสำคัญของที่มา

สถาปัตยกรรม ไม่ว่าจะเป็นอาคาร บ้านเรือน สิ่งปลูกสร้าง ตลอดจนสภาพภูมิทัศน์ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ล้วนสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของมนุษย์ ที่ต้องการจะตอบสนองความจำเป็นในการใช้สอยพื้นที่สำหรับการดำรงชีวิต รวมทั้งเพื่อแสดงออกถึงความพึงพอใจทางด้านความงามทั้งต่อตนเองและสังคม (บัณฑิต จุลาสัย, ๒๕๓๒) สถาปัตยกรรมแต่ละงานจึงมีคุณค่าสะท้อนให้เห็นความรู้ความสามารถของมนุษย์ในแต่ละสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม ที่สร้างสรรค์ออกมาเป็นผลงานสถาปัตยกรรม โดยผ่านองค์ความรู้ทั้งจากประสบการณ์ของตนเอง บรรพบุรุษ การเรียนรู้จากธรรมชาติ และจากสังคม ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมในแต่ละพื้นที่และยุคสมัย มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาสร้างสรรค์ของมนุษย์ทั้งทางด้านเทคโนโลยีและศิลปะ รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของความเชื่อที่ประกอบอยู่ในงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างถิ่นแต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนไว้ ดังนั้นการศึกษารวบรวมข้อมูลด้านสถาปัตยกรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จึงมีความน่าสนใจและสำคัญในการศึกษา ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และเข้าใจถึงสภาพของสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของบรรพชนในแต่ละสังคมและยุคสมัย รวมทั้งทำให้เข้าใจได้ถึงการคิดสร้างสรรค์ที่ได้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างสรรคสถาปัตยกรรมใหม่ที่อยู่บนฐานความรู้และความเข้าใจในลักษณะของท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ (อรศิริ ปาณินท์, ๒๕๓๙)

บริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ๙ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ และอุทัยธานี ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ นอกเหนือไปจากกลุ่มไทยกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มชนกลุ่มใหญ่ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ มีทั้งกลุ่มที่ตั้งรกรากมาดั้งเดิม และกลุ่มที่เคลื่อนย้ายอพยพมาจากที่ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ นับได้ว่าเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย และปะปนกันอยู่มากมาย บางกลุ่มก็รักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น บางกลุ่มก็ปะปนวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเข้ากับวัฒนธรรมที่อยู่ล้อมรอบ แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่

ผลจากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม พบว่าเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มได้สูญหายไปจากพื้นที่ อันเนื่องมาจากอิทธิพลของวิศดก่อสร้างสมัยใหม่ สภาพเศรษฐกิจของสังคมเมือง และการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ที่แผ่ขยายเข้าไปในพื้นที่ทางวัฒนธรรม มีส่วนทำให้วัฒนธรรมกลุ่มย่อยอยู่ในภาวะวิกฤต มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มที่จะเสื่อมและสูญไปในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านทางสถาปัตยกรรมของเรือนที่พักอาศัย (วัชรินทร์ จินต์วุฒิ, ๒๕๔๙) ส่งผลให้สังคมของชุมชนอ่อนแอ ขาดอัตลักษณ์ ขาดความเชื่อมั่นในตนเองและกำลังใจ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, ๒๕๔๗)

ภาพ ๑ ภาพถ่ายเรือนกลุ่มชาติพันธุ์สมัยใหม่ ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ดอยมูเซอ อำเภอเมือง จังหวัดตาก (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

ดังนั้นงานวิจัยสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่างนี้ จึงทำการศึกษาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ สำหรับเป็นแนวทางในการวางแผนงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยในพื้นที่บริเวณภาคเหนือตอนล่างต่อไป

วัตถุประสงค์งานวิจัย

๑. เพื่อสำรวจข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง
๒. เพื่อศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรม ลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชน สภาพแวดล้อม รวมทั้งคติความเชื่อ และประเพณีที่ส่งผลต่อการปลูกสร้างเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์กรณีศึกษา
๓. เพื่อศึกษารายละเอียดวัสดุ วิธีการก่อสร้าง และการใช้สอยพื้นที่ของเรือนพื้นถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาการปลูกเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์กรณีศึกษา
๔. เพื่อศึกษาและอธิบายความสัมพันธ์ของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์กรณีศึกษา

วิธีการดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยนี้ ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ จากฐานข้อมูลงานวิจัยเรื่อง พจนานุกรมภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง (กาญจนา เกรียงศรี, ๒๕๔๐) และแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, ๒๕๔๗) เนื่องจากพบว่าพื้นที่ใน ๑๘ อำเภอของ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มมาตั้งรกรากและถิ่นฐานมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ตามบริเวณพื้นที่ดังนี้

- ก. อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร
- ข. อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
- ค. อำเภอดาเก จังหวัดนครสวรรค์
- ง. อำเภอสามง่าม อำเภอสะพานหิน อำเภอโพธิ์ประทับช้าง และอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
- จ. อำเภอบางระกำ อำเภอพรหมพิราม และอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ฉ. อำเภอหล่มสัก และอำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์
- ช. อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
- ซ. อำเภอลับแล และอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุตรดิตถ์
- ฅ. อำเภอบ้านไร่ อำเภอหนองฉาง และอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี

โดยการทำงานในระยะแรกจะเป็นการศึกษาข้อมูลเชิงกว้างจากเอกสารและลงพื้นที่สำรวจในเบื้องต้น ทั้งนี้ผลจากการสำรวจพื้นที่กลุ่มเป้าหมายข้างต้น บางพื้นที่กลับไม่พบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนไปใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ รวมทั้งใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมเรือนตามแบบสังคมเมือง โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ถนนสายหลัก มีการคมนาคมเข้าถึงชุมชนที่สะดวก ทั้งนี้มีเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกเรือนพื้นถิ่นเพื่อเป็นกรณีศึกษา ดังนี้

- ก. มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์
- ข. วัสดุกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น
- ค. มีความต่อเนื่องของการครอบครอง
- ง. ชุมชนให้ความสำคัญในฐานะของความเป็นอาคารดั้งเดิม
- จ. ผู้อยู่อาศัยเป็นเจ้าของบ้านหรือทายาทเจ้าของบ้าน

อย่างไรก็ตามผลจากการลงสำรวจพื้นที่เป้าหมายทั้ง ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ในหลายพื้นที่ เป็นไปตามเกณฑ์การคัดเลือกเรือนกรณีศึกษา ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มเย้า และม้ง อำเภอคลองลาน กลุ่มลีซอ อำเภอเมืองตาก กลุ่มลาวพวน อำเภอศรีสัชนาลัย กลุ่มไทดำ อำเภอโพธิ์ประทับช้าง เป็นต้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาเพียง ๓ กลุ่ม โดยพิจารณาจากสภาพความสมบูรณ์ของเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สำรวจพบ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่สัมพันธ์กับตัวเรือน และ บริบทของสิ่งแวดล้อมชุมชน ดังนี้คือ

- ก. กลุ่มชนไทยภูเขา ได้แก่ ชุมชนลาหู่ อำเภอเมือง จังหวัดตาก
- ข. กลุ่มไทยลาว ได้แก่ ชุมชนลาวโซ่ง อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
- ค. กลุ่มไทยถิ่น ได้แก่ ชุมชนไทยสุโขทัย อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการเก็บข้อมูล ได้แก่ เรือนพื้นถิ่น และ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ ช่างท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชน ที่อยู่อาศัยในพื้นที่เป้าหมาย โดยได้แบ่งวิธีการวิจัยเป็น 2 ส่วน คือ

๑. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาค้นคว้างานวิจัยด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่เป้าหมาย ในเขต ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง โดยศึกษาจากเอกสารทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศที่มีผู้เคยศึกษาไว้แล้ว เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลด้านประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์และสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น เป็นแนวทางในการทำวิจัย และรายงานผลการศึกษา
๒. การเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย (Field Research) เพื่อดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนามทางด้านผังที่ตั้งถิ่นฐานชุมชน สภาพแวดล้อม ลักษณะทางสถาปัตยกรรม รายละเอียดวัสดุและโครงสร้างของเรือนพื้นถิ่น รวมทั้งคติความเชื่อและประเพณีที่ส่งผลต่อการปลูกสร้างเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์

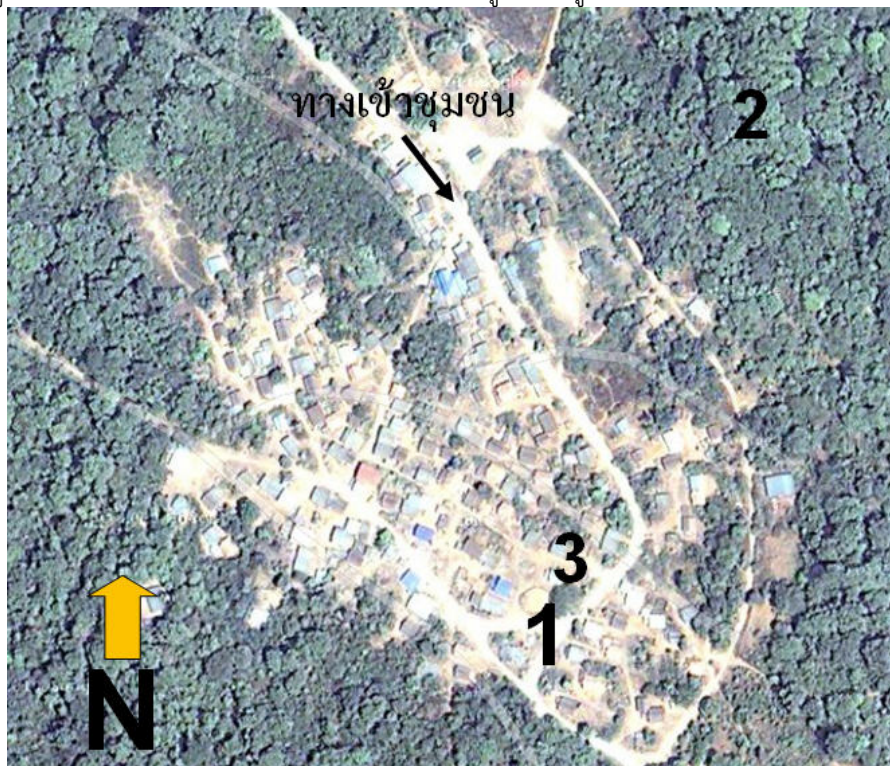
ผลการศึกษา

รายละเอียดผลการศึกษาเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ จังหวัดตาก

๑. ข้อมูลทั่วไปชุมชน

ชาวมูเซอดำมักเรียกตนเองว่า "ลาหู่" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นิยมการต่อสู้ มีความเชื่อเกี่ยวกับการต่อสู้และการตายเพื่อพระเจ้าหรือผีฟ้า ผู้นำของศาสนามีอำนาจทั้งทางปกครองและทางศาสนาคล้ายกษัตริย์ ชาวลาคู่บางกลุ่มอพยพเข้าไปมาอยู่ในประเทศไทยจากบริเวณเขตดินแดนสิบสองปันนา และบางส่วนเข้ามาจาก รัฐฉาน (ไทยใหญ่) แล้วอพยพเข้าสู่ตอนเหนือของไทย ชาวลาคู่มีภาษาเป็นของตัวเอง คือ ภาษามูเซอ

ปัจจุบันหมู่บ้านลาหู่หรือมูเซอดำ ตั้งอยู่ภายในพื้นที่ของหมู่บ้านศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดตาก ตั้งอยู่ที่หมู่ ๖ ตำบลแม่ท้อ อำเภอเมือง จังหวัดตาก บนดอยมูเซอในความดูแลของกรมประชา- สงเคราะห์ ชาวลาคู่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพได้แก่ การเพาะปลูกพืชไร่ และเลี้ยงสัตว์บ้าง ภาพที่ ๒ แสดงผังที่ตั้งหมู่บ้านลาหู่

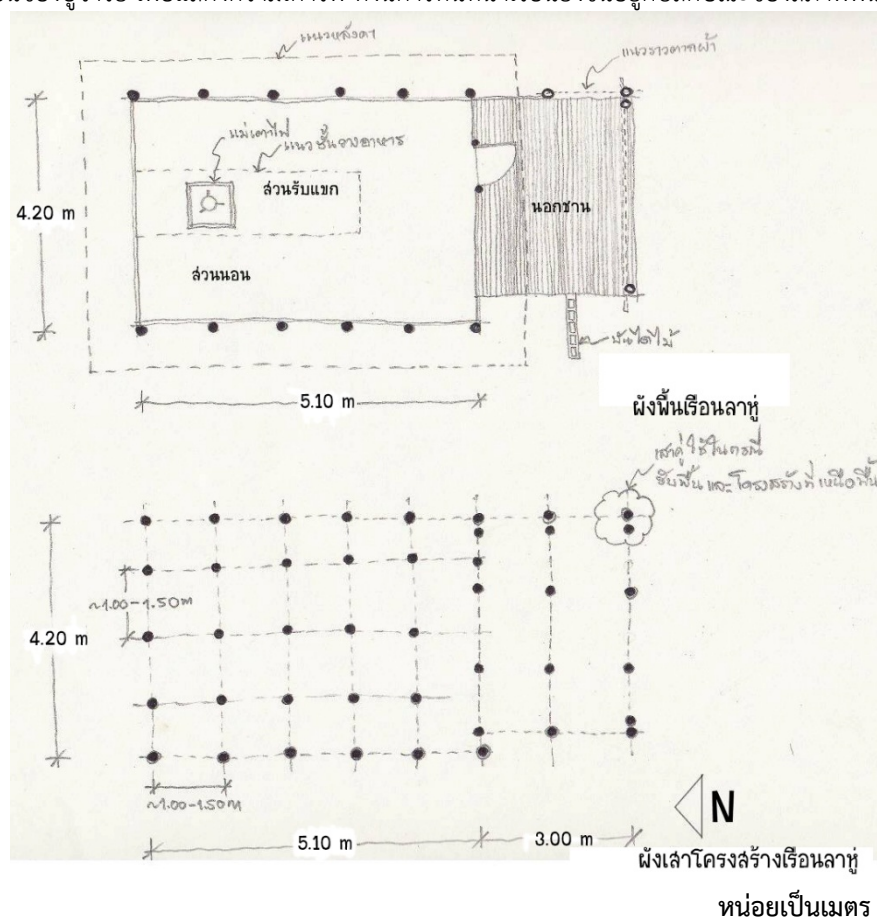

ภาพ ๒ ผังที่ตั้งหมู่บ้านลาหู่ อำเภอเมือง จังหวัดตาก
(ตำแหน่งที่ 1 = ลานจะคี่, 2 = ป่าช้าหมู่บ้าน และ 3 = บ้านปู่จารย์)
(ที่มา: www.maps.google.com)

จากลักษณะการวางผังหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ หมู่ ๖ ตำบลแม่ท้อ พบว่าบ้านส่วนใหญ่สร้างบนเนิน มีผืนป่าล้อมรอบหมู่บ้านและมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยสำหรับส่วนพื้นที่สาธารณะไว้ชัดเจน เช่น ลานจะคี ป่าช้าหมู่บ้าน เป็นต้น หมู่บ้านลาหู่แห่งนี้ตั้งอยู่ค่อนข้างลึกจากปากทางเข้าถนนหลวงสายตาก-แม่สอ สภาพลนเข้า-ออกหมู่บ้านไม่ค่อยดี โดยมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและลีซอ ตั้งหมู่บ้านอยู่ก่อก่อนหน้า โดยเรือนลาหู่แต่ละหลังจะไม่ปลูกเรือนติดกัน จะมีที่ว่างล้อมรอบเพื่อการเข้าถึงได้ง่าย เรือนแต่ละหลังจะมีถนนผ่านด้านข้าง ทำให้เข้าถึงตัวเรือนได้ง่าย หมู่บ้านมีถนนสายหลัก ๒ สาย ลักษณะเป็นรูปเกือกม้าซ้อนกัน ๒ ชั้น และใช้เส้นทางสัญจรนี้เพื่อแบ่งแนวอาณาเขตของบ้านแต่ละหลัง โดยมีผืนป่าล้อมรอบชุมชนง่ายต่อการเข้าไปล่าสัตว์ หรือหาพืชผักในป่า ในบริเวณของหมู่บ้านไม่พบแหล่งน้ำใกล้กับชุมชน

๒. ลักษณะสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น

จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามสัมภาษณ์และทำรังวัดหมู่บ้านมูเซอดำ พบเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ประมาณ ๑๐๐ หลังคาเรือน โดยสำรวจพบเรือนที่ปลูกสร้างด้วยวัสดุและรูปแบบเรือนสมัยใหม่ประมาณ ๑๐ หลัง โดยเรือนหลังแรกที่คณะผู้วิจัยทำการสำรวจรังวัดเป็นเรือนของนางนงพร ภูคำแก้ว อายุ ๔๕ ปี อายุเรือนประมาณ ๑๐ ปี เป็นเรือนที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน ลักษณะของเรือนเป็นเรือนโครงสร้างไม้เนื้อแข็ง พื้นเป็นไม้ไผ่ผ่าซีก ส่วนผนังเป็นไม้ไผ่สานหรือผ่าซีก หลังคามุงด้วยหญ้าคา ภายในไม่มีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยไว้ชัดเจน มีเตาไฟอยู่ ๑ เตา ไม่มีห้องผี เนื่องจากนางนงพรมีฐานะยากจน จึงไม่มีเงินเพียงพอสำหรับขยายเรือนและทำบุญเลี้ยงผี จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านตะวัน แสนพัฒนา กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกเรือนของชาวลาหู่ว่าเรือนที่เจ้าของพอมีฐานะจะทำห้องผีไว้ในห้องนอนตนเอง สำหรับเรือนลาหู่ส่วนใหญ่จะหันหน้าชนและประตูทางเข้าเรือนไปเรือนของปู่จารย์ เพื่อแสดงความเคารพ ทั้งนี้การหันหน้าเรือนยังขึ้นอยู่กับลักษณะของสภาพพื้นที่ตั้งเป็นสำคัญด้วย

หน่วยเป็นเมตร

ภาพ ๓ ภาพวาดผังเรือนและโครงสร้างเสาเรือนลาหู่ อำเภอเมือง จังหวัดตาก (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

ผังเรือนดั้งเดิมจะมีการแบ่งพื้นที่เพียง ๒ ส่วนคือ ส่วนชานกับส่วนห้อง โดยพ่อแม่จะนอนด้านลึกสุดของห้อง ส่วนลูกๆจะนอนอยู่ใกล้ประตู ตัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีหน้าต่าง มีเพียงทางเข้าออกเพียงทางเดียว หากต้องการพื้นที่ใช้สอยเพิ่ม จะทำการสร้างเรือนใหม่ติดกับชานเดิม ส่วนแม่เตาไฟถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเรือน ซึ่งนอกจากจะใช้เพื่อทำและถนอมอาหารแล้ว ควัน

ของเตาไฟยังมีส่วนช่วยยืดอายุการใช้งานของหลังคาหญาคา ซึ่งบางหลังใช้เวลา ๓ ปี จึงจะเปลี่ยนหลังคาชุดใหม่ ในการปลูกเรือนหรือปรับปรุงเรือน ชาวลาหู่มักจะทำการก่อสร้างหรือปรับปรุงเรือนในช่วงฤดูหนาว ด้วยเหตุผลที่ว่าในฤดูหนาวแป้งในเนื้อไม้มีน้อย ทำให้เมื่อนำไม้มาใช้ปลูกเรือนจะไม่ค่อยมีแมลงกินไม้ มีอายุยืนยาวกว่าไม้ที่ตัดในฤดูร้อน

ภาพ ๔ เรือนลาหู่ อำเภอเมือง จังหวัดตาก (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

จากการสังเกตพบว่า ชาวลาหู่นิยมสร้างบ้านเรือนตามแบบชาวไทยใหญ่ การเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านไม่พิถีพิถันนัก มักสร้างบ้านเรือนเป็นกระโจมยกพื้นสูง ใช้อาศัยหลบหนาวเพียงชั่วคราว อาจเพราะบรรพบุรุษนิยมโยกย้ายถิ่นเสมอ เรือนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึงกันโดยเฉพาะในส่วนของหลังคา ซึ่งมีการวางหญาคาหนึ่งมัดบริเวณยอดจั่ว คนท้องถิ่นเรียกเรือนลักษณะนี้ว่าบ้านทรงหางกระรอก ซึ่งกล่าวได้ว่าองค์ประกอบของเรือนส่วนนี้ เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมเฉพาะของเรือนชาวลาหู่ อย่างไรก็ตามยังพบการเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้างในบางเรือน โดยเฉพาะเจ้าของเรือนที่มีฐานะดี เช่น มีการใช้ไม้แผ่นเป็นผนังแทนการใช้ไม้ไผ่ขัดแตะ หรือ การมุงหลังคาลอนคู่ แทนหลังคาหญาคาเดิม เป็นต้น พบว่าในช่วงเวลากลางวัน สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่จะไปอยู่ในเรือนเดิม เนื่องจากตัวเรือนพื้นดินเดิมมีอากาศที่เย็นสบายกว่าเรือนที่สร้างจากวัสดุสมัยใหม่ สามารถถ่ายเทความร้อนบริเวณหลังคาได้ดี

ผลการวิจัยยังพบว่าผู้นำทางจิตวิญญาณหรือปุจารย์มีอิทธิพลอย่างมาก ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมของชุมชนทั้งในเชิงกายภาพของบ้านเรือน ได้แก่ รูปแบบการจัดวางผังของบ้านเรือนในชุมชน รวมทั้งการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือน ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อ สุดท้ายปัจจัยที่สำคัญที่ยังคงทำให้หมู่บ้านลาหู่แห่งนี้ยังคงรักษารูปแบบเรือนดั้งเดิมได้ คือ สภาพเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งเมื่อเทียบฐานะกับเผ่าอื่นๆ พบว่าชาวลาหู่มีฐานะที่ยากจนที่สุด และนั่นทำให้ชาวลาหู่ไม่มีรายได้พอที่จะไปซื้อวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เพื่อปลูกสร้างหรือปรับปรุงเรือนของตนได้

รายละเอียดผลการศึกษาเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง อำเภอบางระกำ

๑. ข้อมูลทั่วไปชุมชน

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำ คำว่า โซ่ง คงจะมาจากคำว่า ช่วง หรือ ช่ง ซึ่งเป็นภาษาไทยดำ หมายถึงกางเกง ได้อพยพเข้าสู่ดินแดนของประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ใน พ.ศ.๒๓๒๒ เมื่อกองทัพไทยไปตีเวียงจันทน์ แล้วกวาดต้อนไทดำที่อพยพมาจากสิบสองจุไท ส่งไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองเพชรบุรี ต่อมาได้กวาดต้อนเข้ามาเพิ่มเติมอีก ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๕ และสมัยรัชกาลที่ ๓ ในปี พ.ศ.๒๓๘๑ ซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่ในพื้นที่หลายจังหวัด เช่น ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี พิจิตร พิษณุโลก กาญจนบุรี ลพบุรี สระบุรี ชุมพร และสุราษฎร์ธานี

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งในจังหวัดพิษณุโลกนั้น อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี โดยมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดพิษณุโลกระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๓๒ ถึง ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ พบมากที่เขตอำเภอวังทอง และอำเภอบางระกำ ส่วนใหญ่จะอพยพต่อมาจากตำบลหนองปร่ง ตำบลห้วยท่าช้าง ตำบลทับคาง ตำบลดอนทราย ตำบลเขาย้อย ตำบลหนองชุมพลเหนือ และตำบลหนองชุมพลใต้ ในเขตอำเภอยะโฮย จังหวัดเพชรบุรี ทั้งนี้พบว่าประชาชนบางส่วนย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดราชบุรี นครปฐม และสุพรรณบุรี

ในดินแดนของสิบสองจุไทยนั้น ทุ่งราบกันกระทะคือ บริเวณที่บรรพบุรุษของลาวโซ่งเลือกตั้งถิ่นฐาน ซึ่งคล้ายกับพื้นที่อำเภอบางระกำ ที่สืบทอดวิถีแห่งสังคมการเกษตรกรรมทำนาเรื่อยมา ความเป็นหมู่บ้านของชุมชนนี้คือมีกลุ่มเรือน ทุ่งนา วัด และป่าแหว เป็นองค์ประกอบหลักของชุมชน ภาพที่ ๕ แสดงแผนผังของชุมชนลาวโซ่ง ตำบลบ่อทอง อำเภอมะเข่กา จังหวัดพิษณุโลก

ภาพ ๕ แผนผังของชุมชนลาวโซ่ง ตำบลบ่อทอง อำเภอมะเษ่กา

(ตำแหน่งที่ 1 = วัด, 2 = โรงเรียน, 3 = อบต. และ 4 = ป่าแหว) (ที่มา: www.maps.google.com)

จากผังการตั้งถิ่นฐานของชุมชนพบว่าเรือนส่วนใหญ่ตั้งเกาะไปกับริมถนนสายหลักเป็นแนวยาว โดยมีหลังบ้านเป็นพื้นที่นาสำหรับเพาะปลูก การเข้าถึงพื้นที่ชุมชนจากถนนสายหลักเป็นไปโดยง่าย โดยมีวัด ป่าแหวเป็นพื้นที่ประกอบพิธีศพของชุมชน อยู่หลังวัด และโรงเรียนของชุมชนอยู่บริเวณด้านท้ายของหมู่บ้าน มีโรงพยาบาลชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลตั้งอยู่บริเวณกลางหมู่บ้าน นับเป็นองค์ประกอบใหม่ภายในชุมชนซึ่งไม่เคยปรากฏในอดีต

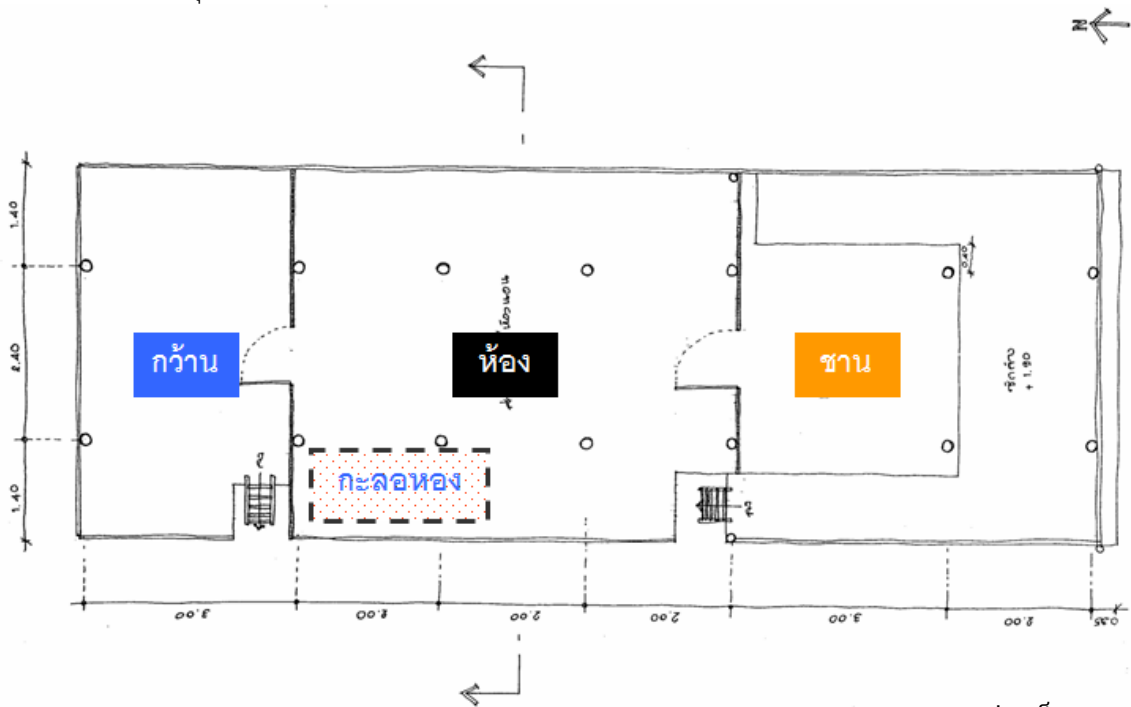
๒. ลักษณะสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น

ผลการลงพื้นที่สำรวจเรือนลาวโซ่งในอำเภอบางระกำนั้น พบเรือนลาวโซ่งที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิม เป็นของนายสำเภา ทองใบ ตั้งอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน ติดกับผืนนา ที่ตำบลบ่อทอง อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ส่วนบ้านเรือนหลังอื่นๆ นั้นส่วนใหญ่ปลูกสร้างด้วยวัสดุสมัยใหม่ รูปทรงของเรือนเป็นแบบบ้านเรือนภาคกลางทั่วไป

เรือนลาวโซ่งกรณีศึกษาเป็นเรือนหลังใหญ่มีห้องกว้างห้องเดียวใช้เป็นทั้งนอน มีที่ทำครัวและเก็บข้าวของต่าง ๆ มีหน้าจั่วและระเบียงบ้านทั้งหน้าและหลัง ด้านหน้าใช้เป็นทั้งรับแขกและนั่งเล่นเรียกว่า "นอกชาน" ด้านหลังเรียกว่า "กวาง" สำหรับทำพิธี เช่นผีบรรพบุรุษที่เป็นท้าว โดยจะจัดมุมใดมุมหนึ่งของกวางเรียกว่า "กะล่อทอง" การนับถือผีของชาวลาวโซ่งนั้นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่ชาวลาวโซ่งเชื่อว่าผู้ที่ล่วงลับมาสติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาผู้คนในครัวเรือนให้อยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินเจริญก้าวหน้า เพื่อกันภูตผีมารบกวนให้อยู่เย็นเป็นสุข โดยชาวลาวโซ่งจะมีพิธีเช่นสรวง เรียกว่า พิธีเสนเรือน ตัวเรือนมีบันไดลง

จากบ้านทั้ง ๒ ด้านแต่บันไดด้านหน้าจะใหญ่กว่า หลังคาจะมุงด้วยหญ้าคา มีลักษณะสูงชันและมุงหญ้าคาจนต่ำจนเกือบถึงพื้นบ้าน เป็นเรือนเสาสูง มีองค์ประกอบทั้งไม้ไผ่และไม้จริง ไม้จริงนำมาทำเป็นโครงสร้างเรือน ขณะที่ไม้ไผ่นำมาสร้างเป็นพื้นเรือน ฝาเรือน และโครงหลังคา ส่วนหลังคานั้นมุงด้วยหญ้าแฝก ความยาวของเรือนมีขนาด ๗ ห้องเสา มีลักษณะของเรือนเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า

การใช้สอยหลักอยู่ที่บนเรือน ทั้งอยู่อาศัย รับแขก หุงหาอาหาร บันท้าย ทอผ้า กระทั่งการจัดงานประเพณี พิธีกรรมตามวาระต่างๆ ก็กระทำบนเรือน อันประกอบไปด้วยพื้นที่ ๓ ส่วน คือ **กว๊าน ห้อง และชาน** โดยถือกว๊านเป็นด้านหัวเรือน ส่วนชานเป็นท้ายเรือน ห้องเป็นส่วนที่มีฝาเรือนล้อมรอบ พื้นที่ภายในไม่มีการกั้นซอยห้องเพิ่ม ทำให้ภายในห้องจะมีลักษณะโล่งโปร่ง โดยพื้นที่จะมีการแบ่งซอยการใช้สอยโดยนัย เป็นที่รู้จักของคนในครอบครัว หรือบางครั้งก็มีการใช้ผ้ามาถ่างกันบริเวณที่เป็นส่วนห้องนอนเท่านั้น สำหรับพื้นที่ใต้ถุนเรือนนั้น ใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และดำข้าว

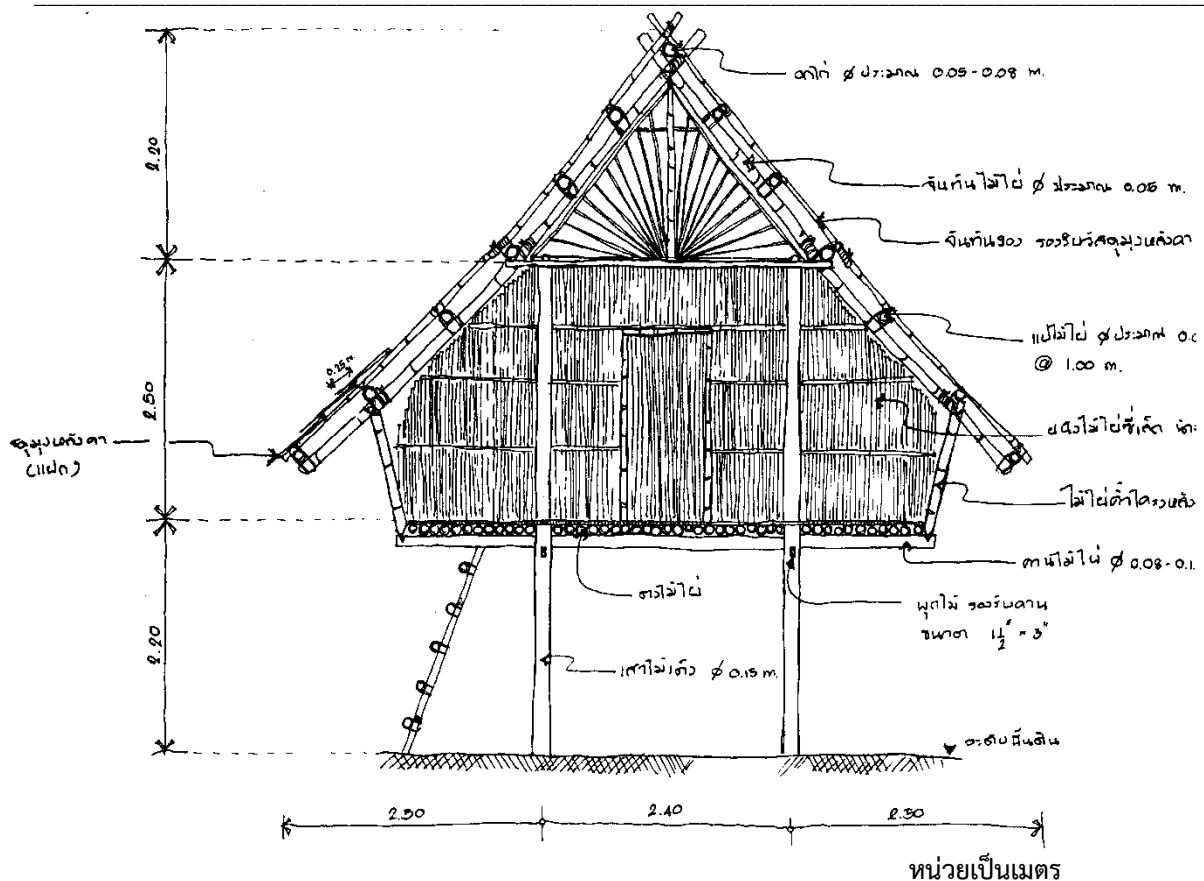

หน่วยเป็นเมตร

ภาพ ๖ รูปวาดผังพื้นเรือนและการแบ่งส่วนพื้นที่ใช้สอยของเรือนลาวโซ่ง (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

ในส่วนของการใช้สอยพื้นที่ เรือนลาวโซ่งมีการแบ่งแยกเพศชายหญิง การให้ความสำคัญของลำดับญาติข้างฝ่ายชายเป็นสำคัญ โดยภายในเรือนจะมีพื้นที่ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง โดยมีบันไดขึ้นบ้านคนละฝั่ง โดยพื้นที่ใช้สอยของฝ่ายชายจะอยู่ด้านกว๊าน และพื้นที่ใช้สอยของฝ่ายหญิงจะอยู่ทางด้านชาน ภายในเรือนถัดจากพื้นที่ที่ผิครองอยู่ จะเป็นส่วนนอนของพ่อแม่ จากนั้นจึงเป็นของคู่ผัวเมียลูกชายตามลำดับพี่น้อง ขณะที่ลูกสาวจะอยู่ลำดับท้ายสุด

สำหรับโครงสร้างบ้านลาวโซ่งมีลักษณะของเรือนเครื่องผูก เสาที่ใช้ปลูกสร้างเป็นเสาไม้มีขนาดประมาณ ๕ นิ้ว เสาตอม่อเป็นคอนกรีตสูงจากพื้นประมาณ ๓ ฟุต ต่อกับเสาไม้โดยใช้สลักเหล็กยึด เสาประธานของตัวเรือนมี ๑๐ ต้น พื้นเรือนใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกวางพาดไว้บนตอม่อไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓ - ๔ นิ้วกับรอบบนเสาที่รับน้ำหนักบ้านอีกทีหนึ่ง พื้นบ้านจะสูงกว่าพื้นระเบียงประมาณ ๑ ฟุต บริเวณโดยรอบของตัวเรือนจะมีผนังไม้ไผ่ขัดแตะสานโปร่ง สูงประมาณ ๔ ฟุต อยู่โดยรอบโดยยึดผูกกับเสาไม้ที่ตั้งอยู่บนคานยื่น ในส่วนของบันไดนั้นจะประกอบด้วย แม่บันไดและลูกบันได แม่บันไดเป็นไม้ไผ่เจาะรูใส่ลูกบันได โดยใช้ไม้ไผ่แข็งเหลาแบนใส่ตั้งตามแนวน เหตุที่ต้องตั้งตามแนวนก็เพื่อความแข็งแรงและไม่หักง่าย

ภาพ ๗ รูปตัดแสดงรายละเอียดโครงสร้างของเรือน (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

ในส่วนของโครงสร้างหลังคา มีลักษณะโค้งมนทางด้านสกัด มีความลาดชันมาก ผนังของหลังคาเป็นรูปวงรี โดยที่มีความเชื่อเรื่องของรูปทรงมงคล ที่ควรมีลักษณะคล้ายกระดองเต่าตามนิทานโบราณ ตัวหลังคาจะโค้งคลุมเฉพาะด้านกว้างเท่านั้น ส่วนด้านขนานจะไม่มีหลังคาปกคลุม ในส่วนด้านบนยอดจั่วจะมีไม้เหนียวยอดดั่งกล่าวเรียกว่า **ขอกุด** ที่ทำจากไม้จริงทาสีขาวคล้ายรูปทรงของเขาควยระบอบโครงสร้างหลังคาเริ่มจากวางข้อลาดลงบนเสา และบริเวณเสายื่นด้านผนังจะวางทับด้วยแปบริเวณหัวเสา ส่วนกึ่งกลางของข้อจะตั้งเสาดั้ง เพื่อรับอกไก่ ซึ่งเป็นส่วนที่รองรับการวางพาดของจันทัน การมุงหลังคาจะใช้ตอกรัดตับหญ้าแฝก ยึดกับแปไม้ไผ่ เพื่อตรึงให้อยู่กับที่

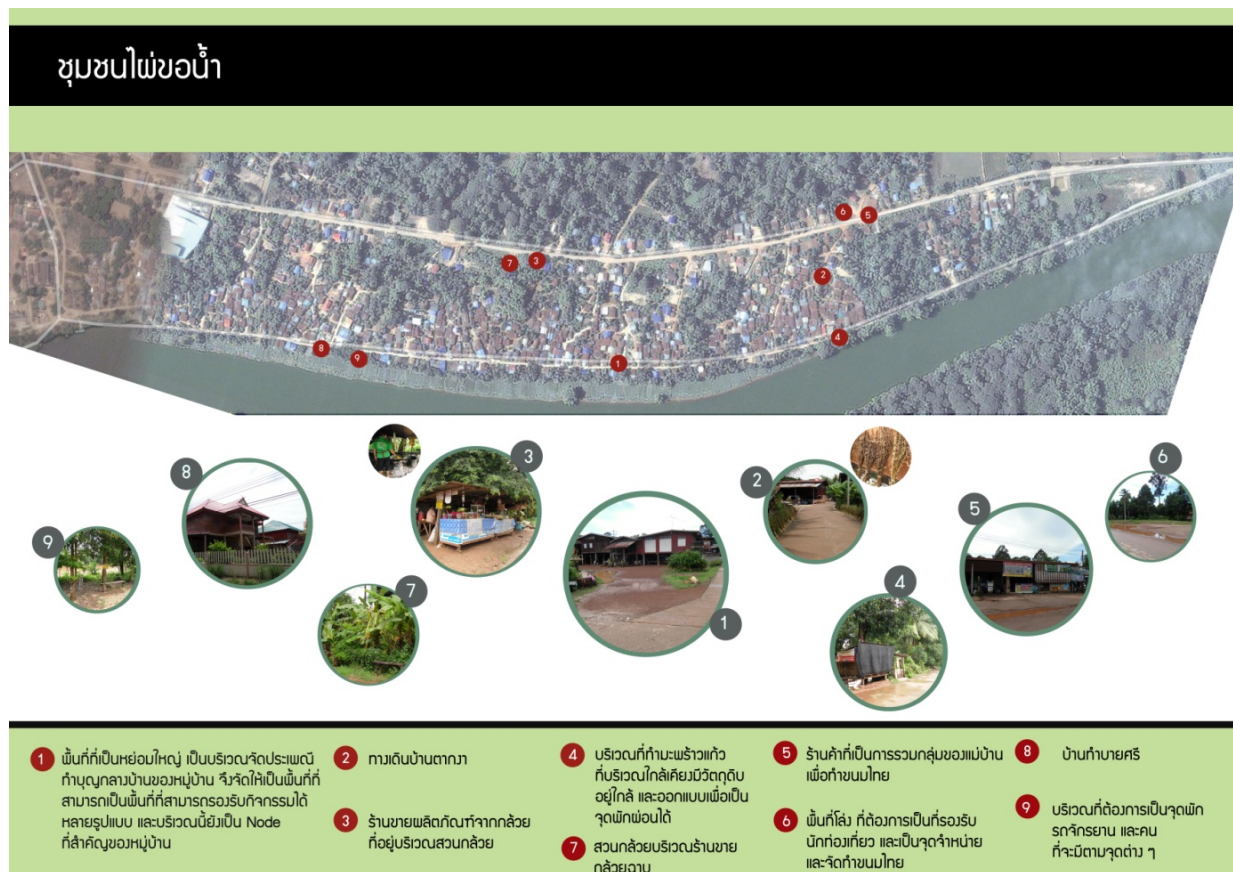
จากผลการสำรวจพบว่าชุมชนลาวโซ่งสามารถรักษาประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ภายใต้กระแสของสังคมเมืองที่ถาโถมเข้ามา โดยชุมชนมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ของตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากมีถนนลาดยางผ่านหมู่บ้านที่เชื่อมต่อถนนสายหลักไปยังอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลกได้โดยง่าย ทำให้วิถีชีวิตของชาวลาวโซ่งเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งรูปแบบการแต่งกาย การค้าขายในชุมชน ภาษาที่ใช้สื่อสาร และ สถาปัตยกรรมของเรือนในชุมชน ในส่วนของเรือนพื้นถิ่นนั้นได้รับผลกระทบของค่านิยมที่เปลี่ยนไปตามสังคมเมืองอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น ไม่พบความเชื่อเรื่องการแบ่งพื้นที่ขาย-หญิงในเรือนสมัยใหม่ เรือนส่วนใหญ่มีการใช้วัสดุก่อสร้างที่คงทนมากขึ้น มีการก่อสร้างบ้านติดพื้นดินเพื่อทำการค้า เป็นต้น

อย่างไรก็ตามชุมชนลาวโซ่งนั้น ตระหนักถึงแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างดี และพยายามอย่างมากในการรักษาแก่นวัฒนธรรมให้คงอยู่ เห็นได้จากมีความพยายามที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ลาวโซ่งในชุมชน เพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของลาวโซ่งสู่รุ่นลูกหลานต่อไป

รายละเอียดผลการศึกษาเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยสุโขทัย บ้านไผ่ขอน้ำ อำเภอพรมพิจราชม จังหวัดพิษณุโลก

๑. ข้อมูลทั่วไปชุมชน

บ้านไผ่ขอน้ำ ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่ที่ ๓ และ หมู่ที่ ๔ ตำบลมะตูม อยู่ห่างจากอำเภอมืองพิษณุโลก สภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านไผ่ขอน้ำ เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีระดับความสูงประมาณ ๔๕ เมตรจากระดับน้ำทะเล มีแหล่งน้ำสำคัญ คือ แม่น้ำน่านไหลผ่านหมู่บ้านบริเวณหมู่ที่ ๓ และหมู่ที่ ๔ และคลองชลประทานหลายชุมพลผ่านพื้นที่เกษตรกรรมทางทิศตะวันตกและทิศใต้ของหมู่บ้าน พื้นที่เกษตรกรรมของหมู่บ้านโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อยู่ในเขตของการจัดสภาพที่ดิน มีบึงใหญ่หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “หนองใหญ่” เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ที่มีน้ำตลอดทั้งปี ชุมชนบ้านไผ่ขอน้ำมีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวเป็นกลุ่มๆ หรือคุ่ม โดยตั้งบ้านเรือนขนานไปกับบริเวณริมฝั่งด้านซ้ายของแม่น้ำน่าน โดยมีวัดไผ่ขอน้ำ ตั้งอยู่บริเวณคิ่งน้ำด้านทิศใต้ มีชายหาดทอดยาวขนานไปกับพื้นที่ลานและทำนาของหมู่บ้าน หรือที่เรียกกันว่า “หย่อมใหญ่” (ปัจจุบันอยู่ในบริเวณหมู่ที่ ๔) ระหว่างหมู่บ้านและพื้นที่นามีถนนตัดเชื่อมระหว่างหมู่บ้านและวัด โดยขนานกับแม่น้ำในแนวทิศเหนือ-ใต้ โดยถนนอยู่คั่นกลางระหว่างระหว่างพื้นที่หมู่บ้านกับพื้นที่นาที่อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

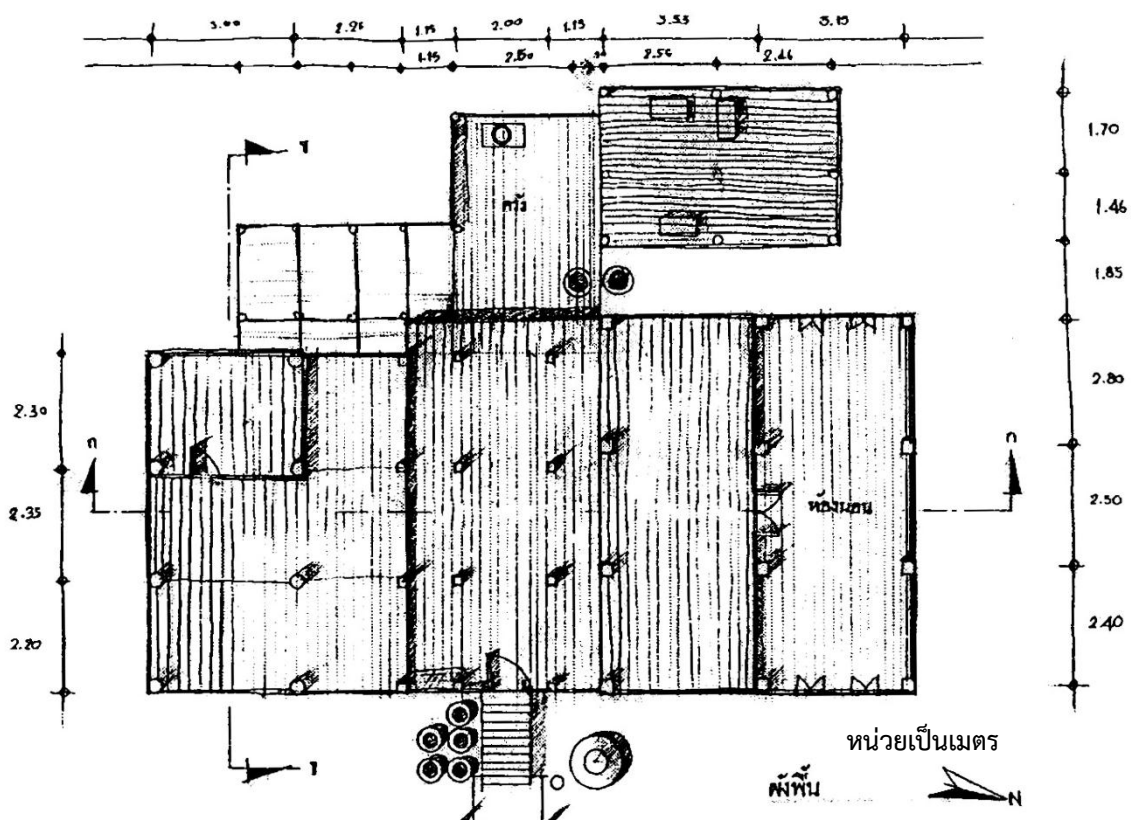

ภาพ ๘ ภาพแสดงตำแหน่งบ้านหรือคุ่มบ้านที่ประกอบอาชีพเสริมต่างๆ (ที่มา: นิสิตชั้นปีที่ ๔ ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร)

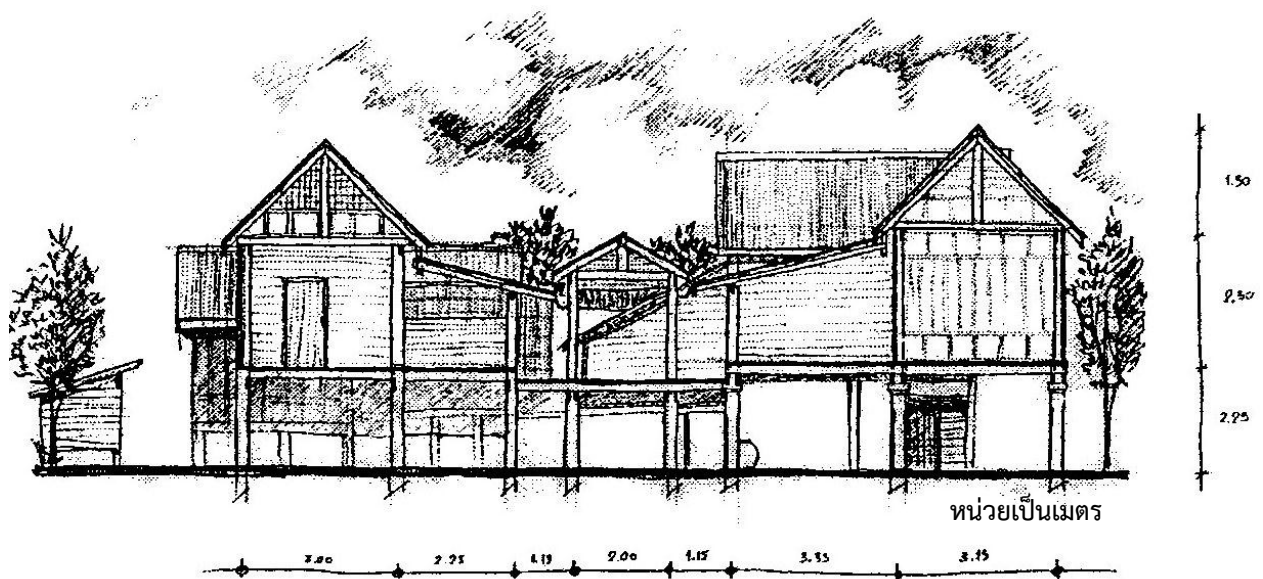
๒. ลักษณะสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น

ในการวิจัยนี้ ได้ทำการคัดเลือกเรือนโบราณพื้นถิ่นเป็นเรือนไม้ดั้งเดิมที่ยังคงสภาพอยู่และไม่ถูกปรับปรุงและดัดแปลงสภาพมากนัก ซึ่งการสันนิษฐานอายุของอาคารกรณีศึกษานี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ครอบครองอาคาร และหลักฐานซึ่งปรากฏในแผนที่บ้านศรีพริตมย์และบ้านพรมพิจราชม ใน ปี ร.ศ. ๑๑๖- ๑๑๗ (ปี พ.ศ. ๒๔๔๑- ๒๔๔๒) ก็น่าจะอนุมานได้ว่า เรือนที่คัดเลือกเป็นกรณีศึกษาน่าจะมีอายุขั้นต่ำเมื่อเทียบกับปัจจุบันอย่างน้อย ประมาณ ๑๑๓ ปี ซึ่งรายละเอียดในการสำรวจเรือนไม้กรณีศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

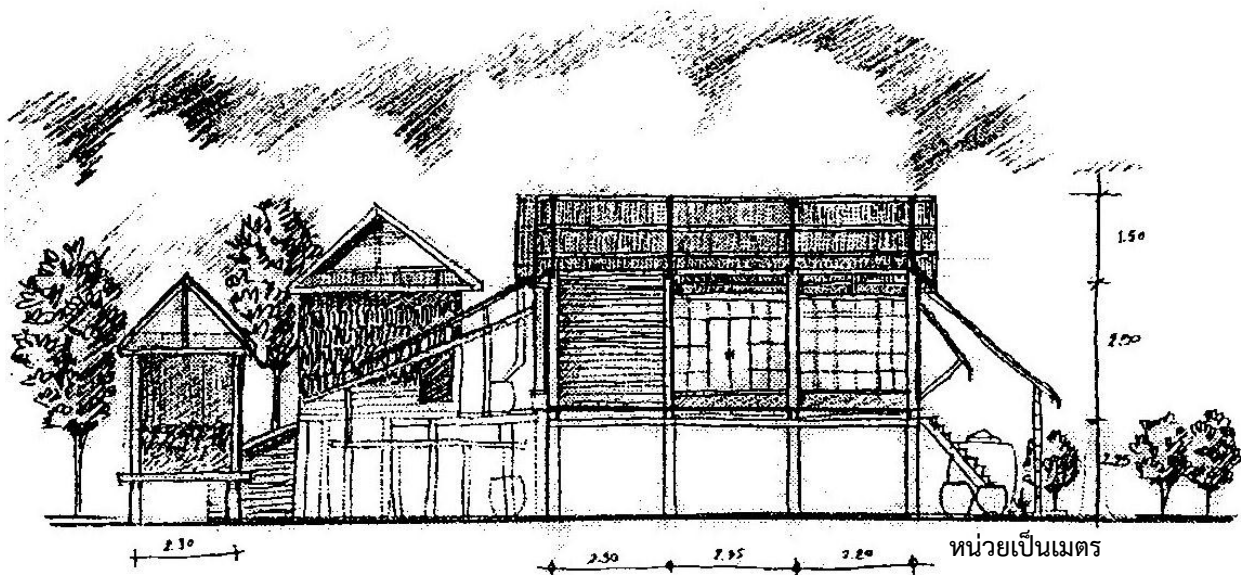
ลักษณะของเรือนเป็นบ้านไม้ยกใต้ถุนสูง โครงสร้างตัวบ้านและหลังคาเป็นไม้ ปูพื้นด้วยไม้และในแต่ละพื้นที่ใช้งานมีการยกระดับไม่เท่ากัน ทำให้มีช่องแฉกตลอดในส่วนที่พื้นยกระดับไม่เท่ากันนี้ช่วยในการระบายอากาศภายในบ้าน ไม้ตีฝ้าเพดาน ประตูหน้าต่างเป็นบานไม้ ฝาผนังเป็นไม้ตีซ้อนเกล็ดแนวนอน และฝาปะกนแบบดั้งเดิมผสมกัน ในบางส่วนเป็นผนังเปิดโล่งมีเพียงราวกันตก เช่น ในพื้นที่เอนกประสงค์ โถง เป็นต้น หลังคาเปลี่ยนวัสดุเป็นสังกะสี แต่ในบางส่วนของโถงและครัวยังมุงจาก (หญ้าคา) อยู่ รวมทั้งใช้หญ้าคาเป็นแผงกันแดด ในด้านหน้าบ้านซึ่งเป็นทิศตะวันตก และด้านหลังบ้านซึ่งเป็นทิศตะวันตก มีตม่น้ำวางอยู่ในห้องครัวและบริเวณบันไดขึ้นบ้าน ใกล้กับพื้นที่ใช้งานใต้ถุนบ้าน มีขนาดพื้นที่ประมาณ ๑๓๐ ตารางเมตร มี ๒ ห้องนอน ห้องน้ำ ๑ ห้องอยู่ใต้ถุน มีระยะความสูงจากระดับพื้นห้องระดับฝ้าเพดานไม่เท่ากันแต่ละห้อง แล้วแต่ลักษณะการใช้งาน และยกพื้นสูงจากระดับพื้นดินประมาณ ๒.๒๕ เมตร เครื่องเรือนจะมีจำนวนน้อย เนื่องจากส่วนใหญ่จะนั่งทำกิจกรรมต่างๆกับพื้นบ้าน

ภาพ ๙ ผังพื้นเรือน บ้านไผ่ขื่อน้ำ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

ภาพ ๑๐ รูปตัดเรื่อนตามยาว บ้านไผ่ขื่อน้ำ อำเภอรพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

ภาพ ๑๑ รูปตัดเรื่อนตามขวาง บ้านไผ่ขื่อน้ำ อำเภอรพรมพิราม จังหวัดพิษณุโลก (ที่มา: คณะผู้วิจัย)

การวิเคราะห์ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นบ้านไผ่ขื่อน้ำจากการสำรวจเปรียบเทียบกับลักษณะเรือนพื้นถิ่นแบบประเพณีที่ ฤทัย ใจจงรัก (๒๕๔๓) ได้ทำการศึกษาและสรุปรูปแบบเรือนไว้ พบว่า ลักษณะการวางเรือนมีทั้งการวางรูปแบบเรือนขนานไปตามแม่น้ำน่าน และการวางเรือนในลักษณะเป็นกลุ่ม โดยมีทั้งรูปแบบเรือนเดี่ยวและเรือนหมู่ ซึ่งในเรือน ๑ หลัง จะประกอบด้วย เรือนนอน ๑ หลังและเรือนครัวอีก ๑ หลัง มีชานเชื่อมและรั้วขานล้อมรอบ รั้วขานนั้นเป็นไม้เหลื่อมตีโปรง (อันเว้นอัน) ทำให้มองเห็นที่ว่างภายนอกได้ ส่วนเรือนหมุ่ นั้นจะประกอบไปด้วยเรือนนอนหลายหลัง เรือนครัว และใช้ชานเชื่อมระหว่างตัวเรือน ส่วนโครงสร้างของเรือน มีลักษณะคล้ายคลึงกับเรือนประเพณีทั่วไป คือเป็นเรือนใต้ถุนสูง ใช้โครงสร้างเสา คาน มีการลดระดับของพื้นเรือนเพื่อแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มในพื้นที่เป้าหมาย พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีทั้งปัจจัยภายนอกซึ่งเกิดจากบริบทที่แวดล้อมชุมชนและปัจจัยภายในซึ่งเกิดจากตัวกลุ่มชาติพันธุ์เอง สามารถสรุปได้ดังนี้

เรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ – จากการสำรวจพบว่าชุมชนยังสามารถพบเรือนพื้นถิ่นของลาหู่แบบดั้งเดิมหลายหลัง มีเรือนจำนวนน้อยที่มีการก่อสร้างด้วยวัสดุและรูปแบบเรือนตามแบบสังคมเมือง จากการสังเกตพบว่าผู้นำทางจิตวิญญาณหรือปุโรหิตยังมีอิทธิพลอย่างมาก ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมของชุมชนทั้งในเชิงกายภาพของบ้านเรือน ได้แก่ รูปแบบการจัดวางผังของบ้านเรือนในชุมชน รวมทั้งการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือน ประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น และความเชื่อในเรื่องของผี เป็นปัจจัยสำคัญทำให้หมู่บ้านลาหู่ยังคงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมไว้ได้ รวมทั้งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ที่ยังคงอาชีพหาของป่าและการเพาะปลูกพืชไร่ ซึ่งยังต้องอาศัยป่าด้านหลังหมู่บ้านในการทำมาหากิน ทั้งนี้เมื่อเทียบฐานะกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ พบว่าชาวลาหู่มีฐานะที่ยากจนที่สุด ทำให้ชาวลาหู่ไม่มีรายได้พอที่จะไปซื้อวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เพื่อปลูกสร้างหรือปรับปรุงเรือนของตนได้

เรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง – จากการสำรวจพบว่าเรือนลาวโซ่งแบบดั้งเดิมนั้น เหลือเพียงหลังเดียว เรือนส่วนใหญ่ปลูกด้วยรูปแบบเรือนในเมือง ทั้งนี้เนื่องจากมีถนนลาดยางตัดผ่านหมู่บ้านเชื่อมต่อถนนสายหลักไปยังอำเภอเมือง ทำให้วิถีชีวิตของชาวลาโซ่งเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งรูปแบบการแต่งกาย การค้าขายในชุมชน ภาษาที่ใช้สื่อสาร และ สถาปัตยกรรมของเรือนในชุมชน ในส่วนของเรือนพื้นถิ่นนั้นได้รับผลกระทบตามค่านิยมที่เปลี่ยนไปของสังคมเมือง ทั้งนี้ยังพบว่ายังมีการกำหนดการใช้สอยพื้นที่ตามความเชื่อ เช่น มีการออกแบบให้มีห้องผี การห้ามบุคคลอื่นขึ้นบนเรือนก่อนการเซ่นผี เป็นต้น รวมทั้งพบว่าชุมชนยังสามารถรักษาประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ด้วยภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง สังเกตได้การจัดประเพณีประจำปี ที่คนในชุมชนพร้อมใจกันแต่งกายด้วยชุดสีดำของลาวโซ่ง และสร้างพิพิธภัณฑสถานของชุมชนขึ้น

เรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยสุโขทัย – จากการสำรวจพบ ลักษณะการวางเรือนมีทั้งการวางรูปแบบเรือนขนานไปตามแม่น้ำและวางเรือนในลักษณะเป็นกลุ่ม โดยมีทั้งรูปแบบเรือนเดี่ยวและเรือนหมู่ มีลานเชื่อมและรั้วขนาบล้อมรอบ โครงสร้างของเรือน มีลักษณะคล้ายคลึงกับเรือนประเพณีทั่วไป คือ เป็นเรือนใต้ถุนสูง ใช้โครงสร้างเสา คาน มีการลดระดับของพื้นเรือนเพื่อแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในเรือน ตัวเรือนถูกใช้สอยให้เกิดประโยชน์แทบทุกองค์ประกอบของเรือน เช่น ใต้ถุนเรือนใช้เก็บเครื่องมือการเกษตร ผนังเรือนใช้เลี้ยงผึ้งเพื่อเก็บน้ำผึ้ง เป็นต้น ปัจจุบันพบเรือนไทยพื้นถิ่นส่วนใหญ่เป็นของวัด ทำให้ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ได้ ส่วนบ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชนพบว่าส่วนใหญ่ใช้วัสดุก่อสร้างและรูปแบบเรือนแบบชุมชนเมือง เนื่องจากการคมนาคมที่สะดวก

ผลการวิจัยพบว่าแก่นทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ที่ “ความเชื่อ” ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ต่างยึดมั่นถือมั่นสืบต่อกันมา โดยสอดแทรกอยู่ในคำสอนของบรรพบุรุษและพิธีกรรมต่างๆ สามารถแบ่งแก่นทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ศึกษา ออกได้เป็น ๒ ลักษณะ ประเพณีกรรมแก่นทางวัฒนธรรมเป็นไปเพื่อรักษาความสงบสุขและดำรงอยู่ซึ่งเผ่าพันธุ์ของตน โดยตัวชุมชนเป็นผู้สร้างความเชื่อขึ้นมา เพื่อให้คนในชุมชนเคารพและปฏิบัติตาม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ และกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง ที่มีความเชื่อในเรื่องของผีและขวัญ ประเพณีที่สองมีแก่นทางวัฒนธรรมเป็นไปเพื่อความอสิริภาพของชุมชน กลุ่มนี้จะพยายามดำรงรักษาประเพณี เพื่อปรับความเห็นของคนในชุมชนไปสู่ความอสิริภาพจากความทุกข์ที่เกิดขึ้นภายในใจ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ไทยสุโขทัย ที่นับถือศาสนาพุทธ สังเกตได้จากรูปแบบของสถาปัตยกรรมของทั้ง ๒ กลุ่มจะมีการสร้างสรรค์ เพื่อการใช้สอยของเรือนด้วยเหตุผลแตกต่างกัน กลุ่มแรกนั้นเน้นการสร้างเรือนตามหลักความเชื่อ ส่วนกลุ่มหลังเน้นการสร้างเรือนตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์

ทั้งนี้ยังพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง ๓ กลุ่ม ตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่น เห็นได้จากความพยายามคงรักษาเรือนพื้นถิ่นรูปแบบดั้งเดิม ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรือน รวมทั้งระบบนิเวศทางวัฒนธรรมและสภาพเศรษฐกิจ มีผลต่อการรักษาสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ในส่วนของภูมิปัญญาในการปลูกเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น พบว่าส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อให้การดูแลรักษาตัวเรือนมีภาระน้อยที่สุด และมีความยั่งยืนในการอยู่อาศัย

การศึกษารวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะ ๓ กลุ่มชาติพันธุ์กรณีศึกษา ทำให้เข้าใจความสำคัญของระบบความเชื่อและนิเวศทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในศึกษาถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นและแนวทางอนุรักษ์ได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา เจริญชัย. (๒๕๕๑). *พจนานุกรมภาษากลุ่มชาติพันธุ์ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง*. จังหวัดพิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ฤทัย ใจจรรักษ์. (๒๕๕๓). *เรือนไทยเดิม*. กรุงเทพฯ: สยามสมาคม.

บัณฑิต จุลาสัย. (๒๕๓๒). *การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนชั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัชรินทร์ จินต์วุฒิ. (๒๕๕๙). *การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดพิษณุโลก*. นำเสนอในการประชุม นเรศวรวิจัย ครั้งที่ ๒, มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (๒๕๕๗). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

อรศิริ ปาณินท์. (๒๕๓๙). *การศึกษาหมู่บ้าน บ้านและเทคโนโลยีการก่อสร้างของหมู่บ้านจีนฮ่อ*. จังหวัดนครปฐม: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.